

Марија Крстић¹

Институт за етнологију и антропологију
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

СОЦИО-КУЛТУРНИ И ИСТОРИЈСКО-ПОЛИТИЧКИ ЧИНИОЦИ НАСТАНКА УЈЕДИЊЕНЕ ЕВРОПЕ ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА – КА АНТРОПОЛОШКОЈ АНАЛИЗИ²

Апстракт: У овом раду правим преглед основних историјских, политичко-економских и културних утицаја који су претходили настанку Европске уније и утицали (и даље утичу) на евроинтеграције и самим тим, каналишу и усмеравају процес европеизације. Разматрам појмове о изградњи Европе, европски културни идентитет, политике "јединства у различитости", као и релевантне европске уговоре, као што су "Документ о европском идентитету" из Копенхагена и "Уговор о Европској унији" из Мاستрихта. Самим тим, у раду правим паралелу у разумевању Европске уније, европских концепата о култури, идентитету и цивилизацији између званичних ЕУ ставова отелотворених у споменутим документима и тумачењима друштвених научника који су се бавили том темом. У вези с тим, рад представља увод у антрополошко критичко промишљање Европе и европеизације.

Кључне речи: Европска унија, европски културни идентитет, јединство у различитости

Знаш такав је закон: мармелада сутра и мармелада јуче али никако мармелада данас.

Па, некада мора бити и "мармелада данас", љутито се обрецну Алиса.

Не, не може, одлучно је одговорила Краљица. Постоји само мармелада сваког другог дана, али не и мармелада-данас, јер данас није ни јуче ни сутра, нити било који други дан (Kerol 2002, 67-68).

¹ marija.krstic@f.bg.ac.rs

² Рад је настао као резултат рада на пројекту *Идентитетске политике Европске уније: Прилагођавање и примена у Републици Србији* (177017) Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

Увод

Европеизација, евроинтеграције, Европа и Европска унија постали су свакодневни и готово општеприхваћени и самоподразумевајући појмови у српској јавности, политици и медијима. Иако Европа и европеизација нису нови појмови, у овом и у наредним радовима ћу, углавном, писати о "уласку у Европу" као о "уласку у Европску унију", а о европеизацији као процесу повезаном са евроинтеграцијама. Објаснићу историјске, политичке и културне предуслове за постојање европеизације. Тачније, испитаћу културне политике које доприносе одрживости процеса европеизације и омогућавају постојање Европске уније као наднационалне заједнице. Како Радеали сугерише, европеизација би требало да објасни процесе културне и политичке промене, изградњу нових идентитета, административне иновације, и чак модернизацију (Radaelli 2000, 4). Са друге стране, да би се разумео процес европеизације, у раду се осврћем на појам "изградње Европе" на културном плану и у историјској перспективи, односно на праксу промене националне, регионалне и локалне свести ради усвајања јединствене европске свесности. У вези с тим, у овом раду се, пре свега, бавим разумевањем европског културног идентитета и појмом "идеје Европе" (Amin 2004; Gačanović 2009; Малешевић 2006; Прелић 2006; Shore 1993 и 2006), односно културним и политичким основама европеизације. Како је културно уједињена Европа и због чега је историјски важно имати јединствену Европу су питања важна и за разумевање европеизације. Према Мерион Мекдоналд (McDonald 1996, 47), изградња "Европе" (the construction of "Europe"), не представља само симболичку конструкцију, већ активну изградњу ("building") новог света, који се сматра исправним и који, у већини случајева, подразумева институције Европске уније. Европа као "заједница" подразумева више од економске и правне интеграције. Тачније, да би се оправдале и одржале европске интеграције као економско и правно уједињење, претходно се међу држављанима ЕУ морају развити осећања припадности Европи и "европејства" (Shore and Black 1992, 10). У вези с тим, да би се постигао циљ разумевања "Европе као познатог места" и да би људи били свесни да су Европљани, било је неопходно створити заједничке ресурсе, институције, симболе и заједничко тржиште (McDonald 1996, 54; Shore and Black 1992, 11). Тако, средином XX века, долази до поновног "измишљања" и реактивирања категорије "Европе" путем појмова "цивилизација", "право" и "демократија", која је служила као опозиција нацистичкој прошлости, комунизму, и, касније, Америци (McDonald 1996, 48-50). Уобличавање нација према европским стандардима подразумева, пре свега, конструкцију и затим имплементацију истих. Важну улогу у том процесу стварања наднационалних европских стандарда има пројектовани европ-

ски културни идентитет, са једне стране, као врста "фејслифтинга" различитих култура са циљем културног уједињења Европе. Како Шор наводи, изградња јединственог европског идентитета омогућава манипулисање границама и разликама зарад прављења разлика између Европе и не-европског Другог (Shore 1993, 781). У вези с тим, Керолова критика недостижних идеала викторијанског друштва има смисла и данас. Парадокс, о којима ће у тексту бити речи, различитост : јединство, идентитети : Европски идентитет, културе : Култура, интеграција : искључивање, говоре о процесу "постајања Европом", омогућавају да се једног дана ("сутра") постане њеним равноправним чланом.

"Фејслифтинг": европски културни идентитет

Иако се сматра да је стварање Европске уније имало пре свега економске циљеве који су касније подупрти културним (Gačanović 2009; в. Shore 1993), историјски преглед показује да је заједништво западноевропских држава имало, пре и изнад свега, политички карактер. Тачније, економско интегрисање Западне Европе је омогућавало остварење политичких тежњи и претензија појединачних држава, највише Француске, и повратка СР Немачке на међународну сцену. У вези с тим, на почетку ћу прво изложити преглед политичко-економских разлога за стварање заједнице европских држава у историјској перспективи.

а) историјска перспектива

Идеје о јединственој Европи и претензије на стварање уједињења Европе нису нове. Ентони Смит чак иде тако далеко да наводи пример Светог Римског Царства (Smith 1992, 55). Историјски гледано, експанзионистичке тежње Шпаније у XVI веку, Француске под Лујем XIV и за време Наполеона, и затим Енглеске у XVIII и XIX веку говоре о хегемонистичким настојањима појединачних земаља да се уједини Европа (Šulce 2002, 212). Поред тога, идеју правно и политички уједињене Европе су заговарали теоретичари, писци, мислиоци и филозофи, пре свега, Данте, Пијер ди Буа, Кант, Иго, Прудон, Ламартини, Мацини и Сен-Симон, који уводи и заједничку европску економску димензију (Šidanski 1996, 27-29). Међутим, правно и политичко конституисање јединствене Европе је уследило тек у XX веку манифестом са конгреса покрета Паневропске уније, одржаног у Бечу 1926. године. На овом конгресу су изложене смернице европске конфедерације: "гаранција једнакости, безбедности и конфедералног суверенитета; војни савез; стварање напредне царинске уније; заједничко коришћење колонија европских држава; заједнички но-

вац; поштовање националних цивилизација и заштита националних мањина; сарадња Европе са другим групама држава у оквиру Друштва народа" (Sidanski 1996, 29). Наредни велики утицај на развој идеје о евроинтеграцијама представља II светски рат, односно схватање неопходности уједињења против Хитлера и немачке војске.³ Покрет отпора девет земаља и европски федералисти су 1944. године понудили Нацрт о Федералној унији, која би имала једну надређену владу, једну надређену војску и врховни суд, који би се бавио федералним питањима (Sidanski 1996, 33). После II светског рата важан покретач сарадње представљао је Маршалов план. Прецизније, Организација за европску економску сарадњу, основана је 1947. године да би се адекватно распоредила америчка помоћ између држава чланица (Рибић 2006, 63). У том периоду, Маршалов план, Хладни рат, погоршање односа између Совјета и Англо-Американаца 1947. године, затим опасност од Совјета и стварање СР Немачке утицали су да Француска заступа став да европско окупљање представља "јемство против новог рата" (Рибић 2006, 63; в. Суту 2001, 8, 20-21). Шире гледано, током хладноратовског периода, Западна Европа је у циљу спречавања ширења комунизма и економске доминације САД и Јапана на светском тржишту, онемогућавања ратова и понављања холокауста, тежила неком облику евроинтеграција утемељеном на хришћанству и просветитељству (Hudson 2000, 410; Amin 2004, 4-5). Конгрес у Монтреу одржан 1947. године, у организацији Европске уније федералиста, представља допринос идеји о федералној Европи на коме је Дени де Ружмон исказао своју идеју о федерализму, а Морис Але о економском федерализму (Sidanski 1996, 38). На Конгресу у Хагу, који је уследио 1948., настао је европски манифест о уједињеној Европи (Sidanski 1996, 42-44). Као једног од најзаслужнијих актера у стварању Европске уније, Сиђански наводи Мишела Дебреа, који је 1949. у свом раду *Нацрт уговора за Унију европских држава* заступао председнички и федералистички модел са једним арбитром, док су главни задаци Уније њена одбрана, економски развој и побошљање животног стандарда (Sidanski 1996, 53-55). Међутим, један од најважнијих догађаја у историји Европске уније се десио наредне године. Роберт Шуман, француски министар спољних послова, 9. маја 1950. је предложио да Француска и СР Немачка уједине своју производњу тешке индустрије у "Европску заједницу за угљ и челик" ("European Coal and Steel Community" (ECSC)). "Идеја је да ова два сектора, која су била у средишту француско-немачких ратова и чине темељ моћи нација, могу створити везе дубоке солидарности у Заједници

³ О европским интеграцијама, евроатлантским интеграцијама и сукобима међу државама (пре свега Француске са осталим земљама) поводом дозволе америчког утицаја на европској сцени в. Sidanski (1996); Суту (2001); Рибић (2006).

заснованој на јединству великог индустријског басена" (Sidanski 1996, 102). Из тог разлога, Суту велики утицај на будући ток стварања Европске уније приписује односу и везама између Француске и Савезне Републике Немачке. Како Суту напомиње, Шуман је сматрао да Европа треба да почива на француско-немачком помирењу и повезаности да би се постиго циљ федералне Европе (Суту 2001, 7, 27). У вези с тим, Европска заједница за угаљ и челик би се заснивала на коришћењу црне металургије обе земље за развој њихове привреде и "стварања узајамне зависности у циљу спречавања новог рата" (Суту 2001, 8). Суту је по том питању скептичнији и сматра да су обе земље виделе (само сопствену) корист у Заједници. Француској је Европска заједница за угаљ и челик, омогућавала пре свега француско предводништво и посредну контролу над Немачком. Са друге стране, Заједница је омогућавала услове за интегрисање СР Немачке у западни свет и обезбеђивање безбедности у односу на СССР (Суту, 2001, 8, 37). Према Сутуу, француско-немачко приближавање је утицало на каснији ток развијања европске интеграције. Он напомиње да је до економских (Европска економска заједница, пољопривредна политика, европски монетарни систем, Јединствени европски акт) и политичких постигнућа (Савет Европе, Уговор из Мастрихта) дошло захваљујући постојању француско-немачких темеља (Суту 2001, 11). У Паризу, 1951. године је основана Европска заједница за угаљ и челик, тзв. Европа *шесторице*, којој су се још придружиле Италија и земље Бенелукса (Холандија, Белгија и Луксембург), којој је председавао Жан Моне (Суту 2001, 27; Рибић 2006; Fontaine 2006, 9, 59; Hudson 2000, 410). Наредне године је успостављена Европска одбрамбена заједница, која је с обзиром да је Француска одбила да ратификује уговор, била кратког даха и представља само још један моменат у европској историји о неуспелим политичким интеграцијама (Рибић 2006, 64). После састанка у Месини 1955. године, на предлог Пол-Анрија Спака да се успостави заједничко економско тржиште и повезивање атомске енергије потписивањем уговора 1957. у Риму основана је Европска економска заједница и Европска заједница за атомску енергију (Рибић 2006, 64-65; Sidanski 1996, 103, 109).⁴ У Бриселу, 1965. године Споразумом о спајању Европске заједнице за угаљ и челик, Европске економске заједнице и Европске заједнице за атомску енергију настаје Европска заједница (Gačanović 2009, 6). Сви ови политичко-историјски предуслови су утицали да се сада под Европском унијом обично подразумева заједница настала на основама споменуте три међународне заједнице. Важно је још напоменути 1984. годину када је усвојен *Нацрт споразума о ЕУ*-у, на иницијативу европског парла-

⁴ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm

ментарца Спинелија, из кога се развио *Јединствени европски акт*, усвојен 1987. године (Рибић 2006; Sidanski 1996, 70, 151-163). Стога, иако се сматра да је Европска унија настала 9. маја 1950, датум који представља и званични "рођендан" Уније и Дан Европе, Европска унија је "стварана" деценијама (и процес је и даље у току) док је под тим именом "озваничена" у Мастрихту 1992. кад је Европска заједница преименована у Европску унију (Рибић 2006), док је уговор усвојен наредне године. У вези с тим, Европска унија подразумева заједничку инострану и безбедносну политику, управљање и правну кооперацију.⁵ Иако је тежња за економским и монетарним уједињењем постојала и раније, још у Римском уговору, тек споразумом из Мастрихта је потврђена важност такве уније. Како наводи Рибић, сматрало се да јединствена европска валута онемогућава девалвацију, инфлацију и нестабилно тржиште што Европи омогућава такмичење са северноамеричким и азијским економијама (Рибић 2006, 67-68). У том смислу, период деколонизације, распада Совјетског Савеза, завршетка Хладног рата, слабљења америчког утицаја, поновно уједињења Немачке и миграције омогућили су и убрзали идеју и праксу о европској политичкој интеграцији и изградњи јединственог идентитета (Shore 1993, 780; Borneman and Fowler 1997, 488).

б) културни контекст

Паралелно са политичким уједињењем Европе је текао (и, и даље тече) процес културног уједињавања Европе. Без обзира на то да ли је неко рођен на континенту званом Европа или живи на дотичном, Европљанином се не рађа, већ се таквим постаје (cf. Bošković 2005, 126), исто као што се уз дуготрајну праксу постаје музичарем или балерином. Наравно, као што је и у споменутим случајевима потребно да постоји неки таленат да би се дете развило у музичара или балерину, исто тако је потребна основа "европејства" да би се постало Европљанином или припадало Европи. Та базична потка око које је могуће исплести мрежу европејства остварена је кроз процес европеизације: политичку, правну и економску интеграцију као и усвојени европски наднационални културни идентитет. У том смислу, култура служи као пројекат који се "ствара, регулише, планира и контролише... и правним средствима" (Milenković 2008, 47). У вези с тим, ЕУ конструише и поновно "брендира" "европску културу" ради "изградње" саме Европе (Shore 2006, 21). Шлезингер, на пример, ис-

⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm

тиче проблем у стварању колективног европског идентитета с обзиром на то да су важне категорије за друштвено-културну и политичко-економску кохезију међу људима припадност нацији (nationhood) и припадност држави (statehood) (Schlesinger 1993, 6-7). Преломна година за креирање културног идентитета Европске уније је била 1973. (Shore 1993; Stråth 2002). Те године је девет чланица Европске заједнице потписало "Документ о Европском идентитету" ("Document on the European Identity") у Копенхагену са циљем политичког стварања Уједињене Европе (Commission 1973/1988). Шор објашњава да се "културна политика" Европске заједнице реализује у "'културним иницијативама' и 'кампањама за подизање свесности' о националном идентитету, држави-нацији и политичкој интеграцији Европе" са циљем стварања "европског идентитета" (Shore 1993, 780). Земље потписнице, које "деле исте ставове према животу" и поштују исте вредности и принципе, том приликом су се обавезале да поштују вредности њиховог правног, политичког и моралног реда; да очувају разноврсност својих националних култура унутар "заједничке европске цивилизације"; да бране принципе демократије, владавине права, друштвене правде и да поштују људска права (Commission 1973/1988, 49-50; в. Shore 1993, 787-789). Споменуте категорије се у документу сматрају "основним елементима европског идентитета" (Commission 1973/1988, 49). Са друге стране, ЕУ документи о културном наслеђу не спомињу доприносе књижевника, уметника и научника неевропског порекла (Shore 2006, 18).

Процес стабилизације културних различитости и њиховог уоквиривања у јединствену европску матрицу паралелан је постојању и истицању њихове сопствене мултиетничности и мултикултуралности. Како подсећа Смит, распад блокова, путовања, модерне телекомуникационе и компјутерске технологије, развој саобраћаја и медија, транснационалне компаније, мешање државе у живот појединца утичу на брже мењање идентитета и на њихову многоструктост, али истовремено и на убрзано ширење глобализације (Smith 1992, 64; 1993, 129). Шта подразумева европска култура у времену када је појам културе као затворене и непроменљиве, аутентичне, хомогене и статичне скупине културних особина одбачен зарад схватања културе као такмичарског процеса у коме моћније и доминантније групе имају право да дају значења (Wright 1998)? Живимо у свету многоструких идентитета који су променљиви и условљени (Gupta and Ferguson 1992). Истицање јединствености "европске културе", према Шору (Shore 1993, 795), служи централизацији власти и ауторитета и искључивања европског Другог, а не као механизам толеранције. У вези с тим, култура и идентитет као категорије имају моћне импликације и када делују одвојено, али шта се дешава када се уједине? Есенцијалистички сагледан, идентитет се разумева као непромењиво својство особе или групе. Шор наглашава да

Европска унија, позивајући се на "заједничко културно наслеђе и основне европске вредности", подразумева идентитет на сличан начин — као статични, органски, историјски дат, јединствени и ексклузивистички појам који користи "функционалистичкој представи нове Европе" (Shore 1993, 781, 792; 2006, 20). Европски културни идентитет подразумева "превазилажење националних идентитета" кроз кохезивну културну политику и механизме културне адаптације и развијање свести о припадању европском друштву (Stojković 1993). Супротно есенцијализму је становиште да су друштвени идентитети фрагментарни, полиморфни, флуидни, динамични, условљени временом и простором, преговарани, ситуациони, субјективни, недефинисани (unbounded) и стога понекад и опциони (Shore 1993, 782, 783; Smith 1992, 59; в. Bošković 2005, 126). Штавише, на проблем разумевања идентитета као стабилне, инхерентне и непромењиве одлике су указали бројни истраживачи (нпр. в. Hall 1992; Wright 1998; Ber 2001). Такво гледиште се назива социјални конструкционизам (social constructionism), а прихвата схватање да не постоји "суштина" у стварима, људима, народима и континентима нити њихова дата, јасно разграничена, непромењива значења и природа коју је могуће издвојити (Ber 2001, 36; Hacking 1999, 2; в. Delanty and Rumford 2005). Идеје не постоје независно од историјског тренутка и друштвеног окружења, већ се стварају и фиксирају као чињенице кроз постојеће друштвене интеракције у датом тренутку (Hacking 1999, 7-48).⁶ Стога, идентитет престаје да се схвата као ограничена, јасно дефинисана категорија. Идентитет почиње да се схвата као релациона категорија, тачније као процес који се изграђује у односу и кроз однос према Другом и другачијем. У том смислу, идентитет служи да би се направила граница између групе Нас и групе Њих и представља процес укључивања или искључивања из групе Нас (Shore 1993, 782). "Као последица глобализације, мултикултурализма, глобалног цивилног друштва и космополитских, политичких и културних струја, друштва постају плурализована и свепрожимајућа" што је утицало на мењање националних идентитета који постају децентрирани, порозни, рефлексивни и измешани (Delanty and Rumford 2005, 53). У складу са таквим схватањем и могућношћу да "једно лице може имати више идентитета", омогућена је и појава и

⁶ Хакинг објашњава да је социјални конструкционизам "ослобађајући" зато - што подсећа да су неки концепти (као нпр. "мајчинство", "ауторство", "емоције", "болест", "знање", "реалност", "чињенице") историјске, политичке и социјалне конструкције (1999, 1-2, 12). Аутор истовремено критикује становиште социјалног конструкционизма зато што подразумева да претходно мора да постоји предуслов да се неко стање, идеја, ствар итд. узима "здро за готово" и као датост да би онда такав став могао да се критикује из конструкционистичке - позиције.

функционисање европског идентитета на наднационалном нивоу (Gačano-
vić 2009, 94). Треба имати на уму разлике између појединачног и групног
идентитета, с обзиром на то да се други теже и спорије мења. Смит подсе-
ћа да су колективни идентитети свеобухватнији, и не представљају у пот-
пуности ствар избора. Аутор указује и на важност "привржености", стра-
сти и посвећености нацији и националним симболима за које су понекад
њени чланови спремни да умру (Smith 1993, 130; 1992, 59). Колективни
културни идентитет укључује заједничка сећања и субјективни осећај кон-
тинуитета заједнице (Smith 1992, 56). Аутор даље напомиње да људи не
само да могу и да имају више идентитета него да могу бити привржени не-
колицини заједница (Smith 1993, 133). Како Деланти и Рамфорд наводе,
тешко је разлучити шта је европско, а шта национално зато што више ни-
један национални идентитет у Европи не постоји као затоврена и изолова-
на јединица (Delanty and Rumford 2005, 53). У вези с тим, поставља се пи-
тање које су то (претпостављене) карактеристике које су заједничке Евро-
пљанима? Европљани се разликују међу собом по језику, религији, тери-
торији, законима, економском и политичком систему, не постоји заједнич-
ки политички мит, историјска сећања и традиције, нити заједнички колек-
тивни ритуали и церемоније неопходни за изградњу колективног иденти-
тета (Smith 1992, 69-75).⁷ Са друге стране, европски културни идентитет
јесте представљен као стабилна категорија која припада Европљанима,
али истовремено је довољно отворен да "не угуши" националне, регионал-
не и локалне идентитете. У том смислу, симболи означени као "европски"
имају важну улогу у стварању и одржавању европског културног иденти-
тета и стварању самог Европљанина, а самим тим доприносе стварању и
одржавању осећања везаности за Европу као наднацију.

Политика стварања Европе подразумева многе "пластичне операције"
на правном, економском, политичком и културном нивоу да би се усво-
јила идеја да Европа, Европљанин и европски културни идентитет посто-
је и да су вредни и неопходни усвајања. Олсен примећује да ЕУ тежи не
само да оправда постојање својих институција већ и да развије смисао
припадања и емотивну идентификацију са системом међу грађанима, ка-
ко би промене дошле на структурном нивоу и у менталитету, начелима и
начину мишљења међу појединцима (Olsen 2002).

⁷ Деланти и Рамфорд разумеју европски идентитет као космополитиски. -
Такав идентитет представља "отелотворење плурализованих културних модела -
друштвеног идентитета више него наднационални ЕУ идентитет". У питању је -
"врста постнационалног саморазумевања које се изражава кроз и изван нацио-
налног идентета" (Delanty and Rumford 2005, 23).

Како "нашминкати" Европу?

Гупта и Фергусон, критикују идеју да друштва, нације и културе "природно" заузимају одређени простор (Gupta and Ferguson 1992, 6-8). Као прилог тој тези, аутори наводе примере миграната, избеглица, људи који живе у граничним пределима, утицај и последице постколонијализма, појаве поткултура, плуралности култура, друштвене промене и културне трансформације као неке од могућих објашњења за неодрживост везе култура, простор (space) и место (place). Добар пример за њихову тезу је Европа, мултиетничка и мултикултурна заједница. Различите религије, етничке групе и културе, транснационалне везе и контакти са дијаспором, плуралне и глобалне потрошачке норме и обрасци утичу на то да је Европа "у непрекидном покрету у културном смислу" (Amin 2004, 1-2). Упркос оваквом разумевању, данас се у јавним политикама ЕУ-а све више инсистира на јединственом идентитету уједињене Европе. Поставља се питање шта се подразумева под Европом? Да ли се Европа "маже на хлеб" или је у питању "неки нови парфем"?

Иако инсистирање на европском културном идентитету, са једне стране, подупиरे Гуптину и Фергусонову тезу да се више "овде" и "тамо" не могу тако лако разграничити, са друге стране, инсистирање на европском идентитету поново подиже срушену кулу од карата инсистирајући да постоји "природна и есенцијалистичка повезаност између културе и појединачних места" (в. Gupta and Ferguson 1992, 10). Европа није само континент већ се обично сматра да је у питању дистинктивни ентитет са одређеним заједничким вредностима, културом и идентитетом (Stråth 2002, 391). Схваћена на такав начин, може се употребити Андерсонов термин и рећи да је Европа "замишљена политичка заједница", јер се користи појмовима свести о заједништву (у које верују њени чланови), иако се нити сви међусобно не познају нити ће се икада упознати. Андерсон (Anderson 1983, 15) такође указује на то да се заједнице разликују по начину на који су замишљене. У овом поглављу ћу објаснити начин на који је Европска унија као надзаједница замишљена.

Појмови "јединство", "различитост" и "јединство у различитости" (unity in diversity) дискурси су најчешће коришћени да би се стабилизовала, пропагирала и објаснила идеја "постојања" европског културног идентитета. Аутори који верују у јединство европске културе подразумевају федерализам заснован на веровању у "дубоко, укорењено јединство и заједничку судбину" која представља облик културне глобализације (Sassatelli 2002, 438-439). Са друге стране, разумевање различитости као матрице за европску културу Сасателијева описује као неофункционалистички приступ зато што подржава плуралност европских традиција. Европа схваћена на овакав начин представља "институционално склони-

ште" да би се заштитиле и очувале појединачне европске културе (Sassatelli 2002: 439). Поставља се питање колико су ови појмови ефикасни да би се објаснило равноправно егзистирање различитих културних, верских и етничких традиција унутар јединствене Европе? Концепт који обухвата претходна два, истовремено им се супротстављајући јесте разумевање европске културе као "јединства у различитости", што је и најчешће коришћени званични дискурс у ЕУ.⁸ Ова кованица наткриљује и производи јединствену европску свесност, заједнички идентитет и људство (peoplehood), толеранцију према различитости док истовремено тежи културном плурализму (Shore 2006, 20; Малешевић 2006, 72). Другим речима, културна различитост представља "једну од најистицанијих 'вредности' ЕУ" (Gačanović 2009, 85). У том смислу, подржава се културни плурализам јер је култура схваћена као "катализатор креативности, сарадње и међукултурног разумевања" (Gačanović 2009, 86-87). Деланти и Рамфорд објашњавају везу јединства у различитости кроз четири домена (Delanty and Rumford 2005, 61-62):

а) различитост као производ јединства – постојање заједничког јединства које је последица заједничког грчко-римског наслеђа и хришћанске културе;

б) јединство као производ различитости где јединство служи за превазилажење различитости;

в) јединство као различитост – јединство потиче од различитости. У том смислу, јединство Европе потиче не из заједничког историјског наслеђа већ из интеракције различитих историјских традиција;

г) самоограничавајуће јединство – према овом схватању, разноликост Европе онемогућава јако јединство.

Међутим, коначни циљ је јединство европског народа створено путем јединственог наткриљујућег европског идентитета (Shore 2006, 20). У вези с тим, Гачановићева указује на контрадикторност ЕУ стратегија. Док се са једне стране истиче "различитости европских култура" истовремено се наглашава "све чвршће јединство међу народима Европе" позива-

⁸ Шор испитује ставове званичника Европске комисије по овом питању и показује да они могу бити међусобно контрадикторни. Док једни сматрају да уједињење треба да буде природан процес, други сматрају да културна интеграција мора бити наметнута у циљу постизања друштвене интеграције (Shore 1993, 791). Деланти и Рамфорд упозоравају да, на основу Копенхашке - декларације која истиче "заједничку европску цивилизацију" и "заједничко наслеђе" у питању је више идеја јединства него различитости (Delanty and Rumford 2005, 58).

њем на заједничку културну, духовну и моралну баштину Европе" (Gačapović 2009, 83). Са друге стране, процес наднационалне европске интеграције је конгруентан са процесом националних повезивања европских држава. Шлезингер, на пример, упозорава да је употреба појма "културе" као основе за наднационални идентитет опасна зато што се исти појам употребљава за изградњу националних држава (Schlesinger 1993: 14). Са друге стране, појам подразумева постојање и прихватање многострукости културних идентитета док се истовремено не проблематизује могућност њихове међусобне неусаглашености (Sassatelli 2002, 440). Поред тога, "јединство у различитости" упућује на међукултурно разумевање, али може да служи и за легитимацију ксенофобичног национализма где се јединство Европе састоји у раздвајању људи у различите културе (Delanty and Rumford 2005, 65-66).

Парадоксално, али може се закључити да се Европа "маже на хлеб", јер припада свима онима који су препознати као Европа, иако је истовремено и "неки нови парфем", јер представља специфичан и јединствени амалгам уједињених култура.

"Обуцимо" Европљанина

Каже се да "мала" деца имају "мале" играчке, а "велика" деца велике. Упркос томе, принципи игре остају исти или слични. Као што у децјој игри "обуцимо Цицу" (ја је барем памтим као "Цицу") постоји папирни костим за картонску лутку тако постоји низ "папирних" карактеристика које званичници у ЕУ-у облаче "картонском Европљанину".

Иако колективни идентитети почивају на "претпоставкама о заједничком пореклу и развоју", Шлезингер упозорава да је конструкција европејства (Europeanness) веома компликована с обзиром на различиту и понекад конфликтну историју међу европским земљама, етнонационализам, расизам и антисемитизам (Schlesinger 1993, 7-8). У складу са оваквим схватањем Европе и "европског", поставља се питање како се ове "европске суштинске вредности" усаглашавају и распростиру по Европи да би се створио јединствени колективни идентитет (Schlesinger 1993, 14)?

Европска комисија уводи идеју "европског грађанства" која би требало да се односи на то да "људи широм Европе деле фундаменталне вредности" и "европско културно наслеђе" (European Commission 2002; Shore 1993). "Европски културни модел" се односи на "поштовање различитих култура и њихове посебности" док се истовремено тежи да се омогући културна размена и "ојача осећај припадности једној [европској] заједници" кроз потенцирање свесности о заједничкој историји и осећања зајед-

ничке припадности (European Commission 2002, 3-5). У вези с тим, *Уговор о Европској унији* (The Treaty on European Union (TEU)), потписан у Мастрихту 1992. године, као најважнији корак у политичкој интеграцији Европе,⁹ добро објашњава идеју "јединства у различитости". После пада комунизма у Источној Европи и уједињења Немачке, овај уговор¹⁰ је требало да ојача међународну позицију Европске заједнице. Овим документом се финализира постојање Европске уније и уводи се концепт Европљанина (односно европског грађанства). У том смислу, европско грађанство представља облик одвајања од националног грађанства (Ladrech 1994, 73). Да би се створила европска "заједница" и "европски грађанин" било је потребно променити "свест људи о самима себи" и њихов национални идентитет (Shore 1993, 785).¹¹ Ширење и популаризација "европског идентитета" служи истовремено као средство промовисања политичког легитимитета Европске заједнице и као средство политичке и економске интеграције (Shore 1993, 786). Постојање европског идентитета повлачи за собом постојање Европљанина. На тај начин, Европа функционише не само као економско-политичка већ и као друштвено-културна организација европских држава (Stojković 1993, 44-45).

У овом уговору се у одељку посвећеном култури, у члану 128 (1-2), између осталог, тврди следеће:

"Заједница ће допринети цветању култура држава чланица поштујући њихову националну и регионалну разноврсност и истовремено истичући заједничко културно наслеђе" (Commission 1992)¹²

Европска заједница се такође у Уговору обавезује да подржава "развој знања и ширење културе и историје европских народа као и конзервацију и чување културног наслеђа од европског значаја" (Commission 1992). Упркос томе што је појам културе схваћене на овакав начин, као "статичне и затворене целине", критикован и одбачен, у овом документу је такво поимање обновљено и представља основу за изградњу групног идентитета (Sassatelli 2002, 440). Поред тога, Шор (Shore 1993, 792) наво-

⁹ _

http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm

¹⁰ _

http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm

¹¹ Једна од кампања са тим циљем је била "'People's Europe'" кампања у раним 1980-им (Shore 1993, 785-786). За дубљу антрополошку анализу схватања појма европске културе и европског идентитета в. Gačanović (2009).

¹² Слободни преводи закона, М.К.

ди да стабилизација европског културног идентитета елиминише утицаје и доприносе неевропског становништва у Европи у обликовању појединачних европских култура. Другим речима, члан 128 Мастришког уговора показује да Европска заједница има "културну политику", а не "политике које утичу на културу" (Shore 1993, 784). Шор упозорава да је таква политика која "подстиче" и "промовише" различитост европских култура уједно врста централизације (Shore 1993, 794). Такође, Сасателијава објашњава да званичници у Европској унији штитећи и промовишући заједничке елементе европске културе подразумевају да ће се природно развити европска свест.¹³ Иако је култура представљена као "највиши производ људске активности који треба штитити", ЕУ треба да, са једне стране, допринесе очувању заједничког европског наслеђа, а да не испровоцира негативне рекације локалних култура (Sassatelli 2002, 440). Последице, Европска заједница је изабрала неколико кључних симбола Европе са којима Европљани треба да се идентификују (Shore 1993), али није дефинисала прецизно шта све сачињава заједнички европски културни корпус (Sassatelli 2002, 440). Међу многим симболима су најважнији европска застава, стандардизовани европски пасош, возачка дозвола и усклађене саобраћајне таблице, европска химна, евро као јединствена монетарна јединица, новине, европска телевизијска станица, универзитети, европска шампион лига у фудбалу, филмски фестивал, парламент, суд и закони (Shore 1993, 789; Borneman and Fowler 1997, 487- 488; в. Hudson 2000, 413).¹⁴ Са друге стране, Европска унија унутар себе није интегрисана у јединствену целину са истим дељеним вредностима. Малешевићева упозорава да постоје несугласице између федералиста и заговорника националних држава и њихових схватања "европске идеје" поводом питања "како Унија треба да изгледа у будућности" (Малешевић 2006, 74). Ауторка истиче да се становништво ЕУ земаља противи пријему нових држава у ЕУ као и имиграцијама због опасности губљењу сопственог идентитета, културе и традиције (Малешевић 2006, 80-83). Поред тога, идеје о "европском културном идентитету" и "заједничких де-

¹³ Емин (2004) је један од аутора који се не противи измишљању Европе, али сматра да Европа треба да се заснива на другим темељима. Ти темељи треба да су транснационални идеали друштвене правде и културне толеранције. Овај аутор се противи "европском сопству" и сматра да је потребна већа емпатија према странцима, омогућавање развоја заснованог на поштовању људских права, европске политичке филозофије, просветитељских идеала универзалних слобода, једнакости и солидарности (Amin 2004, 13). Може се приметити да Еминови идеали нису много другачији нити далеко од званичних европских.

¹⁴ Шлезингер наводи тешкоће у идентификовању Европљанина као припадника европске нације зато што је Европљанин раније представљао синоним за "белог колонизатора" (Schlesinger 1993, 14).

љених вредности" омогућавају да се истовремено укључе једне, а искључе друге заједнице, те се стога поставља питање где и када повући границу (Schlesinger 1993, 14) када је у питању дефинисање Европљанина? У вези с тим, може се закључити да политика европског грађанина функционише по принципу одржања јаким спољних и флексибилних унутрашњих граница (v. Olsen 2002) док истовремено прописује и одређује границе и садржај европског идентитета и европског грађанина.¹⁵

Пошто смо Цици (Европљанину) дали европски идентитет и европску одећу, објаснили јој/му да има важну улогу у одржавању европског поретка, поставља се питање који је циљ евроинтеграција? Зашто ЕУ званичници бирају да се играју са Цицом/Европљанином? Сада када знамо како измислити Европљанина (в. Gaćanović 2009) поставља се питање како га "довести у ред" да би могао да уђе у унапред сашивену одећу као и зашто је уопште важно измислити потребу за Европљанином?

"Континент билдинг" – Мис универзум

Европска унија, у циљу политичке, културне и економске интеграције Европе, манипулише појмовима идентитет и заједничко европско културно наслеђе. Могућност за стварање таквих кишобран-појмова је означавање европске културе као цивилизације. У том смислу, основни елементи европске "цивилизације" и "европског наслеђа" су хришћанска религија, побожност и милосрђе; грчко-хеленска цивилизација; филозофија и уметност; римско право; ренесансна идеја хуманизма; идеали просветитељства, прогреса и разума; научна револуција; либерализам; социодемократија и владавина права,¹⁶ који истовремено представљају осно-

¹⁵ У својој књизи Деланти и Рамфорд на неки начин (идеалистички) прописују пожељна разумевања концепата "Европа", "Европљанин" и "европски културни идентитет". Аутори сматрају да "бити Европљанин" не треба да значи - идентификацију са Европом, већ "препознати да се живи у свету који не припада посебном народу" (Delanty and Rumford 2005, 77).

¹⁶ Смит, са друге стране, сматра да ови елементи нису основа "јединства у различитости" европских земаља већ део "породице култура". У питању је европско искуство сачињено од делимично и неједнако дељених историјских традиција и културних наслеђа, које су за разлику од политичко-економске уније, производ углавном неочекиваних и непланираних историјских околности (Smith 1992, 70-71). Други аутори говоре о констелацији цивилизација. У - Европи је вековима долазило до интеракције различитих културних, политичких, географских традиција, њиховог међусобног укрштања, културног позајмљивања и дифузија (Delanty and Rumford 2005, 37-38).

ву за расни и културни шовинизам (Shore 1993, 792; Smith 1992 and 1993, 133; Stråth 2002, 391; Amin 2004, 1-5; в. Радовић 2009). У вези с тим, Емин објашњава да европска интеграција подразумева процес економских и политичких реформи док истовремено дефинише и експлоатише споменуте заједничке културне црте (Amin 2004, 1, 5).

Док се у време изградње националних држава у XIX веку позивало на идеју "чистог, истинског народа" (Hall 1992, 295) носиоца "духа нације" (Harvey 1996, 56), на сличан начин се ради изградње европске заједнице, од средине XX века, на једном наднационалном нивоу, користи "чисти и неискварени" надчовек, Европљанин са својим *Eurogeistom*.¹⁷ Срђан Радовић указује на ову сличност.

"Слично као што су националне државе основа за настанак и очување националних идентитета и култура, и ЕУ се перципира као оквир који гарантује одржавање тзв. европских принципа, а који су на концу однели победу крајем XX века над алтернативним концептима друштвеног уређења, бар на европском континенту" (Радовић 2009, 41).

У складу са растућим утицајем глобализације, национални идентитети немају више важну улогу у одржавању друштвене интеграције (Delanty and Rumford 2005, 53). У вези с тим, *Bildung* Европе се постиже стварањем и позивањем на европски културни идентитет. Европска унија, иако ствара "европски културни идентитет" као одредницу групне европске идентификације, не пружа довољно информација шта је то што чини европски идентитет. Документом из Копенхагена 1973. године је дата основа за интерно груписање девет земаља чланица Европске заједнице и дефинисан је њихов однос према другим земљама. Циљ потписивања документа је да се "преиспитају заједничко наслеђе, интереси и посебне обавезе Девет земаља потписница (the Nine)", степен њихове интеграције, процена њиховог заједничког деловања и обавеза у односу на остатак света ("the rest of the world") док се подразумева "динамична природа европске унификације" (Commission 1973/1988, 48). На тај начин, ЕЗ је дефинисана кроз заједничко наслеђе и деловање у односу на "остатак света". У Документу се даље сматра да ће се паралелно развити европски идентитет као "последича динамичке конструкције Уједињене Европе" (Commission 1973/1988, 54). У том смислу, Документ упозорава да иако је током историје и због различитих интереса могло да дође до дезинтеграције међу ових девет европских земаља, оне морају да превазиђу сво-

¹⁷ Можда је још рано говорити о "култивисању јединственог европског духа", али би сигурно било занимљиво испитати концепт "високе и ниске културе" на примеру европске културе и других култура.

је несугласице из прошлости. Сматра се да је "јединство основа европске потребе да се осигура опстанак њихове заједничке цивилизације" (Commission 1973/1988, 49). Истовремено, с обзиром на то да се идентитет гради у односу према Другом, невезано на то како они који баратају тим појмом то представљају, поставља се неколико подједнако важних питања. У односу на кога се конструишу Европа и Европљанин? Ко или шта се налази насупрот европском културном идентитету?

Сам појам идентитет може служити да се "конструише заједница и осећања кохезије, холизма... да су појединци једнаки у замишљеној заједници" (Stråth 2002, 387). Стратегије унификације се обично јављају у ситуацијама криза и промена, односно када изостаје осећај заједништва и кохезије (Stråth 2002, 387). На овај начин се стиже до питања кога се боји Европа?

Пре свега, треба истаћи да не постоји један "Други" у односу на кога се конструише Европа. Европа, као политичка конструкција Европске уније, дефинише се у односу на лепезу Других и Другости у зависности од контекста и ситуације. Другим речима, Други могу бити појединци, друге земље или чак други континенти. У овом случају, постојање европског културног идентитета директно подупиरे социјалноконструкционистичку тезу да су начини разумевања света производи одређене културе, друштва и времена (Ber 2001, 34). Тачније, разумевање Европе подељене на "Европу" и "не-Европљане" је историјски и временски условљено, и има дугу историју различитих Других. Младена Прелић објашњава да је "Европа" развојни појам с обзиром на то да су се у различитим периодима мењала схватања тога шта географски и културно чини Европу. Самим тим, Европа је и "нормативни појам" (Прелић 2006, 30-31; в. Delanty and Rumford 2005, 34-35; в. Barrera-González 2005). Када су појединци у питању, њих је најбоље уочити на пасошким контролама земаља ЕУ-а и у имиграционим контролама. Шор (Shore 1993, 786), на пример, примећује да иако је Европска комисија одбацила "званичну" категорију "Европљанина", постојање "грађана ван ЕЗ", "треће земље" и "не-Европљани" на царинама и у имиграционим контролама служе за дефинисање тога ко јесте Европљанин. Када су у питању државе и континенти, Европа се поредила са Оријентом/Азијом, Америком, Источном Европом и Јапаном (Stråth 2002, 391, 395). Кроз историју се европски ривал мењао од варвара, азијских хорди и афричких "дивљака" у класичном периоду (када су Грчка и касније Римско царство били синоним за "Европу"), преко Турака и Кинеза у време у средњег века, Америке и Оријента у XVII и XVIII веку до хладноратовског периода у коме су комунизам и Совјетски Савез фигурирали као Други (Shore 1993, 793; Stråth 2002, 391; McDonald 1996, 47). Крсташи су први направили разлику између хришћанског сопства и исламске другости која је продубљена

током Османског поробљавања Балкана у XV и XVI веку (Stråth 2002, 391). У том периоду Европа се изједначавала са хришћанством које је служило у интегративне сврхе (Stråth 2002, 392). У том периоду, "Запад" (Америка и Западна Европа) се дефинисао кроз креирање "заосталог Оријента" (утемељеним кроз доминацију и хегемонију у и те како стварним европским колонијама) као контрастне слике, идеје, цивилизације и културе о Другом (Said 2000, 9-57). Почев од просветитељства, Источна Европа и Америка постају европски Други (Stråth 2002, 391-395). У свим овим периодима, Европи је "Други" служио као мотив за сопствену интеграцију. У ранијим поглављима сам дала детаљан историјски преглед политичке интеграције и разлога за европско уједињење. Важно је још само споменути да је интеграција европских институција на нивоу континента последица реакција на разарања из оба светска рата (Borneman and Fowler 1997, 488-495), али и спречавање доминације мултинационалног капитала који је од 1950-их све више продирао и угрожавао економију Западне Европе (Hudson 2000, 414). У Документу из Копенхагена (Commission 1973/1988, 50, 51) се међу разлозима за неопходност уједињавања Европе наводи да је уједињење једино решење за појединачне европске земље да имају јак утицај на међународној сцени и да се и у времену америчког нуклеарног наоружања и присуства северноамеричких трупа у Европи заштити независност европских земаља. Шор истиче да се према Европској комисији и неким истраживачима, Јапан, Сједињене Америчке Државе, фундаментализам и ислам сматрају кључним ривалима Европске заједнице (Shore 1993, 793). Даље у тексту, Шор упозорава да Европа дефинисана на овакав начин доприноси развијању ксенофобије и расизма према не-Европљанима.

Током векова, европски Други је био понекад далеки и удаљени други, а понекада унутрашњи (Источна Европа и Совјетски Савез, на пример) што говори више о томе ко има моћ да дефинише "ко је Други" и чија ће перспектива (јер је за "Другога" први, у ствари, "Други") бити вреднована и уважавана.

Завршна разматрања

Европа се често представља као "брак из интереса" између Француске и Немачке, док је Британија амбивалентни трећи (или у српском жаргону "комшија"), а удаљени и мање-више законити и (не)жељени рођаци и деца покушавају да прате корак у циљу интеграције у ЕУ (Borneman and Fowler 1997, 495-496). Сматрам ову метафору неприкладном јер је и сама "Велика тројка" морала да направи одређене измене и европеише се по стандардима које бирају и намећу наднационална европска тела. Упркос

томе да ли се европеизација прихвата са радошћу или не, упркос томе да ли државе (и њихови грађани) желе да приступе ЕУ-у или не, самим тим што се европски културни идентитет намеће као "врховна вредност" којој треба тежити у ЕУ-у, у раду експлоатишем и манипулишем различитим метафорама. Европа се, са свом својом децом, такмичи за Мис Универзум. У том случају, "деца" постају активни учесници у производњи идеала лепоте. Да ли ће Европа постати "мисица" зависи од "стандарда који владају у галаксији". У сваком случају, да би евентуално "клађење" или "навијање" за или против Европске уније били могући, потребно је пратити прогнозе. Да ли је европски идентитет и даље на цени или је замењен неким "локалним"? Како напредују физичке припреме, односно колико су се европске земље, окарактерисане као европска копилад и пасторчад (в. Borneman and Fowler 1997), стварно европеизовале? У сваком случају, важно је напоменути да "јака Европа не подразумева само повећавање територије, јачање центра, адаптацију националних и поднационалних система управљања и извоз европских решења" зарад кохерентније политике на глобалном нивоу (Olsen 2002). Према Олсену, јака Европа укључује и стратешко балансирање између јаке централизоване власти и ослушкивања локалних захтева и политика. Прецизније, како закључује Гачановићева, политика европског идентитета и културе заснива се на идеји "поседовања и припадања" становника ЕУ-а Европе и обрнуто (Gačanović 2009, 104).

У раду је наглашено неколико кључних процеса за разумевање Европске уније и њеног постојања: процес конструисања европског културног идентитета и европског грађанина који служе за евроинтеграцију "једних" (оних класификованих као правих Европљана који деле одређене заједничке вредности које су изабране као европске) и искључивање других (оних који не припадају европској цивилизацији и не деле вредности које се сматрају европском тековином). Може се рећи да усвајање и одржавање европског културног идентитета служи да "нашминка" и прикаже "суштину европејства" у циљу оснаживања Европе и њеног евентуалног примата у међународној политици и економији. У вези с тим, конструкција уједињене Европе која се ослања на европски културни идентитет и европског грађанина нема за циљ да уништи националне државе, већ да заштити Европу од не-европских Других. Самим тим, Европска унија подразумева мармеладу сутра, односно Европу, европски културни идентитет и европског грађанина сутра и самим тим што се поставља као неко "добро одозго" подсећа на ексклузивистичке идеје о месијанском обећаном царству изабраних.

Литература:

- Amin, Ash. 2004. Multi-Ethnicity and the Idea of Europe. *Theory, Culture & Society* 21 (2): 1-24.
- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso Editions and NLB.
- Barrera-González, Andrés. 2005. "Towards an Anthropology of Europe: Outline for a Teaching and Research Agenda". In *Anthropology of Europe. Teaching and Research*, ed. Peter Skalník, 3-25. Prague: Set out.
- Ber, Vivijen. 2001. *Uvod u socijalni konstrukcionizam*. Beograd: Zepter Book World.
- Borneman, John and Fowler, Nick. 1997. Europeanization. *Annual Review of Anthropology* 26: 487-514.
- Bošković, Aleksandar. 2005. "Balkan, Jugoistočna Evropa ili 'Evropa'": Kulturni aspekti konstrukcije identiteta u Srbiji i Crnoj Gori. U *Etnologija svakodnevnog života*, 125-137. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. Доступно на: <http://www.helsinki.org.rs/doc/Svedocanstva23.pdf> [10 Дец 2010]
- Commission of the European Communities (CEC). 1973/1988. Declaration on the European Identity. European Political Co-operation (PEC). 1988. Federal Republic of Germany, Bonn: Press and Information Office, 48-54. Доступно на: http://aei.pitt.edu/4545/01/epc_identity_doc.pdf [01 Нов 2010]
- Commission of the European Communities (CEC). 1992. Treaty on European Union Signed at Maastricht on 7 February. Luxembourg: Official Journal C 191. Доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> [29 Окт 2010]
- Delanty, Gerard and Chris Rumford. 2005. *Rethinking Europe. Social Theory and the Implications of Europeanization*. London and New York: Routledge.
- European Commission. 2002. *A Community of Cultures: The European Union and the Arts*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Доступно на: http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/31/txt_en.pdf [12 Нов 2010]
- Fontaine, Pascal. 2006. *Europe in 12 Lessons*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Доступно на: http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/en.pdf [10 Дец 2010]
- Gaćanović, Ivana. 2009. *Problem evropskog identiteta: Uvod u antropologiju Evropske unije*. Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Gupta, Akhil and Ferguson, James. 1992. Beyond "Culture": Space, Identity and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* 7: 6-23.

- Hacking, Ian. 1999. *The Social Construction of What?* Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.
- Hall, Stuart. 1992. "The Question of Cultural Identity. In *Modernity and Its Futures*, eds. Stuart Hall, David Held and Tony McGrew, 274-316. Cambridge: Polity Press in association with the Open University.
- Harvey, Penelope. 1996. *Hybrids of Modernity. Anthropology, the Nation State and the Universal Exhibition*. London: Routledge.
- Hudson, Ray. 2000. One Europe or Many? Reflections on Becoming European. *Transactions of the Institute of British Geographers* 25 (4): 409-426.
- Kerol, Luis. 2002. *Alisa u svetu s one strane ogledala*. Beograd: Prosveta.
- Ladrech, Robert. 1994. Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies* 32 (1), 69-88.
- McDonald, Maryon. 1996. 'Unity in Diversity'. Some Tensions in the Construction of Europe. *Social Anthropology* 4 (1): 47-60.
- Малешевић, Мирослава. 2006. Европа: криза идентитета. Гласник етнографског института САНУ LIV. 69-86.
- Milenković, Miloš. 2008. Problemi konstitucionalizacije multikulturalizma-pogled iz antropologije. Deo prvi: O "očuvanju" identiteta. *Etnoantropološki problemi* 3 (2): 45-57.
- Olsen, P. Johan. 2002. *The Many Faces of Europeanization*. ARENA Working Papers 01/2 Oslo: University of Oslo. Доступно на: http://www.arena.uio.no/publications/wp02_2.htm [22 Okt 2010]
- Orchard, Vivienne. 2002. Culture as Opposed to What?: Cultural Belonging in the Context of National and European Identity. *European Journal of Social Theory* 2002 5: 419-433.
- Прелић, Младена. 2006. Корак ближе Европи или корак даље од ње: Србија у потрази за европским идентитетом на почетку 21. века. У *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду*, ур. Зорица Дивац, 29-50. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Radaelli, M. Claudio. 2000. Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change. *European Integration online Papers (EIoP)* 4 (8): 1-25. Доступно на: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008.htm#II.A.b>. [08 Дец 2010]
- Радовић, Срђан. 2009. Слике Европе. Истраживање представа о Европи и Србији на почетку XXI века. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Рибић, Владимир. 2006. Уједињена Европа: економске, образовне и политичке интеграције. *Етноантрополошки проблеми* 1 (1): 61-79.
- Said, Edward. 2000. *Orijentalizam*. Beograd: XX vek.
- Sassatelli, Monica. 2002. Cultural Policy. Imagined Europe: The Shaping of a European Cultural Identity Through EU. *European Journal of Social Theory* 5: 435-451.

- Schlesinger, Philip. 1993. Wishful Thinking: Cultural Politics, Media, and Collective Identities in Europe. *Journal of Communication* 43 (2): 6-17.
- Shore, Cris and Annabel Black. 1992. The European Communities and the Construction of Europe. *Anthropology Today* 8 (3): 10-11.
- Shore, Cris. 1993. Inventing the 'People's Europe': Critical Approaches to European Community 'Cultural Policy'. *Man* 28 (4): 779-800.
- Shore, Cris. 2006. 'In Uno Plures'(?). *EU Cultural Policy and the Governance of Europe. Cultural Analysis* 5: 7-26. Доступно на: <http://www.europe.auckland.ac.nz/uoa/fms/default/uoa/about/research/centresinstitutes/europeinstitute/research/docs/EU%20Cultural%20Policy%20and%20European%20Governance.pdf> [12 Нов 2010]
- Šidanski, Dušan. 1996. *Federalistička budućnost Evrope. Evropska zajednica, osnove Ugovora iz Mاستrihta*. Beograd: Prosveta - Evropa Press.
- Smith, A. D. 1992. National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs* 68 (1): 55-76.
- Smith, A. D. 1993. A Europe of Nations – or the Nation of Europe? *Journal of Peace Research* 30 (2): 129-135.
- Stojković, Branimir. 1993. *Evropski kulturni identitet*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka; Niš: Prosveta.
- Stråth, Bo. 2002. A European Identity. To the Historical Limits of a Concept. *European Journal of Social Theory* 5(4): 387-401.
- Суту, Жорж-Анри. 2001. *Неизвестан савез. Историја Европске заједнице*. Београд: CLIO.
- Šulce, Hagen. 2002. *Država i nacija u evropskoj državi*. Beograd: "Filip Višnjić".
- Wright, Susan. 1998. The Politicization of 'Culture'. *Anthropology Today* 14 (1): 7-15.

Извори

- The Treaty on European Union, summary http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm [29 Окт 2010]
- The ECSC Treaty http://www.ena.lu/signing_ecsc_treaty_paris_18_april_1951-022500007.html [11 Нов 2010]
- The EEC Treaty http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm [11 Нов 2010]

Marija Krstić

**SOCIO-CULTURAL, HISTORICAL AND POLITICAL FACTORS
FOR THE UNITED EUROPE FORMATION AFTER THE SECOND
WORLD WAR-TOWARD AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS**

In this paper I made a review of fundamental historical, political, economical and cultural influences which preceded and influenced (and still influence) Euro-integration and directed the process of Europeanisation. Within this framework, I discussed several key issues: the construction of Europe, European cultural identity, "unity in diversity" politics, and relevant European declarations, such as "Document on the European Identity" signed in Copenhagen and "The Treaty of the European Union" from Maastricht. Therefore, I paralleled scholars' interpretations of the EU, European concepts on culture, identity and civilisation with the EU official attitude engendered in mentioned documents in order to show the EU-integration as a "continent building process". In this respect, the paper represents a starting point for an anthropological critical reflection on European unity after the 2nd World War.

Key words: European Union, European cultural identity, unity in diversity